

**Vinohradnícky spolok : profesijné združenie či rámec podnikania? /
Katarína Popelková.**

**In *Trendy regionálneho a miestneho rozvoja na Slovensku* / Editori Zuzana
Beňušková, Oľga Danglová. - Bratislava ; Nitra : Ústav etnológie SAV :
Centrum pre európsku politiku : Katedra etnológie a etnomuzikológie,
2007. - ISBN 978-80-88997-35-1. - S. 161-182.**

**Trendy
regionálneho
a miestneho
rozvoja**

na Slovensku

Publikácia vyšla s finančnou podporou Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva SR a Slovenskej akadémie vied VEGA, projekty č. 2/5104/25 „Miestny a regionálny rozvoj v kontexte európskej integrácie“ a č. 1/3750/06 „Etnologické súvislosti civilizačných a kultúrnych zmien každodennej kultúry na Slovensku“ a Centra pre európsku politiku.

Trendy regionálneho a miestneho rozvoja

na Slovensku

Editori

Zuzana Beňušková
Oľga Danglová

Recenzenti: Doc. PhDr. Ján Pašiak, PhD.
PhDr. Peter Horváth, PhD.

© Zuzana Beňušková, Gabriel Bianchi, Oľga Danglová,
Ľubica Falťanová, Martina Hanová, Juraj Janto, Barbara
Láštiová, Danka Moravčíková, Katarína Nováková,
Magda Petrjánošová, Katarína Popelková, Mária
Strussová, Zdenek Šťastný, Jaroslav Vencálek

Tlač: Zing Print, Bratislava 2007

ISBN: 978-80-88997-35-1

Bratislava 2007

Obsah

Predslov 9

Milan Šikula

Regióny a lokality v procese globalizácie 13

Peter Gajdoš

Trendy sídelno-regionálneho rozvoja Slovenska
ako rozvojové bariéry 33

Jaroslav Vencálek

Vnímání genia loci krajiny
jako základ rozvoje regionální identity 53

Zuzana Beňušková

Cezhraničné regióny - nové územné identity? 63

Barbara Láštiová, Magda Petrjánošová, Gabriel Bianchi

Cezhraničný región: realita alebo ilúzia?
Prípady slovensko-rakúskeho pohraničia 77

Mária Strussová

Regionálna dimenzia sociálno-priestorovej identity
na Slovensku 93

Oľga Danglová

Lokálna identita a lokálny rozvoj
(Príklady zo slovenského vidieka) 115

Danka Moravčíková, Martina Hanová

Vidiecke domácnosti v stratifikačnom systéme 129

Zdenek Šťastný

Komunikácia podnikateľov a verejnej správy
na lokálnej úrovni (Vybrané poznatky z výskumu malých
a stredných podnikateľov v Trnavskom regióne) 143

Juraj Janto

Komunitný rozvoj ako perspektívny prístup
v miestnom rozvoji 151

Katarína Popelková

Vinohradnícky spolok : profesijné združenie
či rámec podnikania? 161

Ľubica Falťanová

Lokálny kontext regionálneho rozvoja
z hľadiska rozvojových aktivít 183

Katarína Nováková

Brzdiace prvky regionálneho rozvoja vo vybraných
vinohradníckych obciach malokarpatského regiónu 199

Zoznam autorov 213

Katarína Popelková

Vinohradnícky spolok : profesijné združenie či rámec podnikania?

Kľúčové slová: vinohradnícke združenie, regionálny rozvoj, vinohradníctvo v oblasti Malých Karpát, spolok

Key words: viticulture association, regional development, viticulture in the area of Malé Karpaty, society

The paper presents an example of ethnological research of the dynamics of regional development as a process that is, on a micro level, tightly linked with social and economic relations. Using the method of comparison in terms of time, the author tries to grasp the features of social environment in two towns in the South-Western Slovakia (Modra, Pezinok), which belong to the most important viticulture area of the country. The aim of the ethnologic analysis is the material depicting the activity of two volunteer associations: Spolok vinohradníkov v Modre (1896-1952 Wine-Growers Society in Modra) a Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov (since 1995 Association of Pezinok Wine-Growers and Wine-Makers). The study compares circumstances of the establishment of both associations, their aims, structure of their membership base and leading personalities as well as relations with other institutions within the same field.

Both associations show a deeprooted feeling of belonging to the social structure of urban settlements, continuity of the importance of the affiliation to the viticulture profession as well as going beyond the viticulture tradition into the wide social city sphere. As for the real application, the paper argues possible usage of efficient social practices in the framework of several development projects of the region.

Predložený príspevok je analýzou materiálu z etnologického výskumu vinohradníckych profesijných spolkov v dvoch mestách najvýznamnejšieho vinohradníckeho regiónu Slovenska – v malokarpatskej oblasti. Ide o *Spolok vinohradníkov v Modre*, ktorý vznikol v roku 1896 (zanikol v roku 1952) a *Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov* v meste Pezinok, ktoré vzniklo takmer presne o sto rokov neskôr v roku 1995 a trvá dodnes. Moja štúdia je konkrétnou mikroanalýzou sociálnych vzťahov využívajúcou historický aspekt

bádania rovnako ako pohľad na dianie v súčasnosti v konkrétnych podmienkach mikroprostredia. Je pokusom o etnologickú reflexiu sociálno-ekonomickej dimenzie problému perspektív a bariér regionálneho rozvoja Slovenska.¹

Metodické východiská a pramene informácií

Pri oboch sledovaných združeniach ide o identický geografický priestor, rovnakú oblasť ľudskej činnosti, rovnaký typ inštitúcií vytvorených a fungujúcich na princípe dobrovoľnosti a rovnako účinkujúcich v urbánnom prostredí. Odlišný je parameter času: pri prvom spolku obdobie rokov 1896–1952, pri druhom 1995–2006. Použitím metódy komparácie v čase sa pokúšam odhaliť povahu znakov dobrovoľných profesijných združení v kontexte mikroprostredia, v ktorom pôsobia. Impulzy vzniku, formulácia cieľov a organizácia činnosti, voľba stratégií a taktiky vedú k pochopeniu mechanizmov ich fungovania, ktoré môžu mať aj všeobecnejšiu platnosť. Z etnologického hľadiska je detailné štúdium lokálnych inštitúcií jednou z ciest ako porozumieť kultúrnej i sociálnej dynamike regiónu.

Z materiálu o dvoch spolkoch som na porovnanie vybrala štyri črty:

- a) okolnosti vzniku spolkov (nadlokálne a lokálne),
- b) ciele spolkov a spôsoby ich plnenia,
- c) štruktúra členstva a vedenie spolkov,
- d) vzťahy spolkov s inými inštitúciami v prostredí ich pôsobenia.

Metodologicky dôležitou poznámkou je, že mestá, v ktorých som vinohradnícke spolky skúmala, nie sú a nikdy neboli po stránke sociálnej a ekonomickej štruktúry rovnaké. A to aj napriek tomu, že boli vďaka vysokorozvinutému a prosperujúcemu vinohradníctvu feudálnymi privilegovanými mestami a do polovice 19. storočia využívali štatút slobodných kráľovských miest. Z demografického hľadiska sú to sídla s odlišnou dynamikou ekonomickej a sídelnej štruktúry, ktoré počas celého sídelného vývoja (podobne ako iné

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia úloh vedeckého projektu VEGA 2/5104/25 *Miestny a regionálny rozvoj v kontexte európskej integrácie*, riešeného v Ústave etnológie SAV v Bratislave v rokoch 2005–2007.

dvojičky miest na Slovensku) súperia o pozíciu vedúceho centra pre najbližšie spádové územie (Slavík 2006: 475). Pezinok (má dnes vyše 20 000 obyvateľov) a Modra (s vyše 8 000 obyvateľmi) ležia veľmi blízko seba. V priebehu vývoja sa vzhľadom na okolitý región menila ich dôležitosť nielen v dôsledku vonkajších územnosprávnych zásahov a zmien v štatutárnom postavení miest, ale aj s ohľadom na odlišný rozvoj ich sociálnych, ekonomických, kultúrnych i administratívnych funkcií. Ich súperenie v rámci regiónu možno badať napríklad aj v snahe využiť vinohradnícke tradície na pritiaženie turistického ruchu.²

Etnologická mikroanalýza celkom konkrétnej situácie, smerujúca k odhaleniu mechanizmov uplatňovaných pri združovaní sa a reprezentovaní záujmov skupín v urbánnom prostredí, je krokom k porozumeniu ďalších, v širokom kontexte dynamiky regionálneho rozvoja empiricky zachytávaných sociálno-ekonomických javov. Materiál na analýzu povahy profesijných vinohradníckych inštitúcií zhromažďujem od roku 1997. V rámci archívneho výskumu som študovala agendu *Spolku vinohradníkov v Modre* z jeho viac ako päťdesiatročnej existencie. Súčasne som realizovala archívne sondy k téme vinohradníctva v Modre, Pezinku a okolitých obciach zamerané na medzivojnové obdobie a obdobie začiatkov kolektivizácie po roku 1948. Ďalej som robila terénny výskum – rozhovory s pamätníkmi – týkajúci sa pozície skupiny vinohradníkov a sociálnej komunikácie v meste Modra v 20. storočí. Tie predstavujú spolu s archívnymi dátami historickú perspektívu témy.

Pôsobenie *Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov* reflektujem cez výsledky viacročného sledovania aktivít spätých s vinohradníctvom v meste Pezinok: priame pozorovania na podujatiach organizovaných združením a neformálne rozhovory s účastníkmi

² Toto súperenie sa v oblasti vinohradníctva v súčasnosti prejavuje napríklad pri riešení otázky, kedy budú mestá organizovať septembrové Malokarpatské vinobrania, ktoré trvajú celý víkend a prilákajú tisíce návštevníkov. Pred rokom 1989 sa ustálili na ročnom striedaní – jeden rok Modra, druhý rok Pezinok, tretí rok Modra atď. Po rozličných pokusoch dodržať, resp. narušiť a spoločne dohodnúť túto periodicitu nanovo, sa dnes síce mestá pri organizovaní tradičného Malokarpatského vinobrania striedajú, avšak Pezinok si v „prázdnom“ roku pripravuje aj vlastné „pezinské“ Vinobranie.

podujatí. Urobila som aj hĺbkové interview s predsedníčkou združenia, ktorá mi poskytla i jeho oficiálne dokumenty (stanovy a živnostenský list).

Vznik vinohradníckych spolkov

Modra

Obdobie okolo roku 1896 v širšom kontexte charakterizujú ekonomicky a legislatívne ustálené pomery uhorského kapitalizmu po Rakúsko-maďarskom vyrovnaní. Malokarpatské vinohradníctvo vtedy, aj vzhľadom na narastajúcu rozdrobenosť pôdy, prežívalo obdobie stagnácie. V posledných desaťročiach 19. storočia navyše oblasť zasiahli katastrofálne dôsledky nákazy viniča fyloxérou, nasledované veľkým vysťahovalectvom z mesta do zámoria. Vinohradníci v asi päťtisícovej Modre tvorili kvantitatívne rozsiahlu a veľmi diferencovanú skupinu. Vinohradníctvo tu živilo viac než polovicu obyvateľstva. Bez investícií a modernizácie zostávalo odkázané na ručnú prácu množstva vinohradníckych robotníkov a situácia na trhu s vínom žičila čoraz viac znižujúcej sa skupine majiteľov viachektárových výmer vinohradov. Dôsledky choroby viniča, snaha o záchranu jestvujúcich viníc a potreba nanovo vysádzať chotár zasiahli všetkých pestovateľov veľmi citeľne.

Skupina samostatných vinohradníkov, ktorí svoje rodiny pestovaním hrozna a predajom vína užívali a podnikali ziskovo, ostávala nositeľkou hodnôt starej strednej vrstvy a udržiavala si vysoký status medzi ostatnými vinohradníkmi i v celej sociálnej štruktúre mesta. Agrárny charakter mesta bol upevňovaný faktom, že množstvo drobných a stredných vinohradníkov, ale tiež miestni remeselníci či úradníci, dopĺňali svoje vlastné hlavné zdroje príjmov predovšetkým námedznou prácou na väčších hospodárstvách. Pracovali tu spolu s poľnohospodárskym proletariátom. Vinohradníctvo tak síce živilo väčšinu Modranov, jeho hospodársky potenciál však nenarastal. Skupina samostatných vinohradníkov sa stále znižovala, jej ekonomická moc klesala a jednotlivci dennodenne riešili problém záchranu vlastnej hospodárskej nezávislosti.

Konkrétny podnet na založenie vinohradníckeho spolku v meste nie je známy, faktom však je, že v zime 1896 vznikol. Modranskí vinohradníci využili vtedy modernú inštitucionálnu formu združova-

nia v podobe spolku. Tá v 19. storočí kontinuovala niektoré princípy a funkcie mestskej viničnej samosprávy.³ Zakladajúce zhromaždenie 390 modranských vinohradníkov z 22.11. 1896 deklarovalo nevyhnutnosť spoločne prekonať krízu a vzájomne si pomôcť pri obnove viníc a predaji svojho produktu. Spolok začal ihneď riešiť pre všetkých rovnako akútne praktické otázky spoločného nákupu nových sadeníc, striekačiek na chemickú ochranu výsadiieb, organizáciu predaja vína pod viechami a ďalšie.⁴

Pezinok

V roku 1995, keď vzniklo *Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov*, uplynulo od politického prevratu v roku 1989 a návratu k liberálnej ekonomike na Slovensku síce krátke, ale o.i. aj veľmi hektické, legislatívne neisté obdobie transformácie poľnohospodárstva. Pocit nápravy krívd a vrátenie rodinnej pôdy, ktorá bola socializovaná po roku 1948, do súkromných rúk viedli v malokarpatskej vinohradníckej oblasti k masovému oddeľovaniu pozemkov z výmery pôdy jednotných roľníckych družstiev. Prekážkami rozvoja samostatného hospodárenia a obnovy vinohradníckeho podnikania bolo pomalé riešenie nesúladu medzi vlastníckymi a užívateľskými právami, u jednotlivcov nedostatok mechanizmov na obrábanie viníc, priestorov, technológií a najnovších odborných poznatkov o ochrane plodiny a technológii výroby vína. Tieto ba-

³ Viničné samosprávy fungovali na území západného Slovenska od 15. storočia a zastrešovali ich tzv. vinohradnícke poriadky riadiace sa inštitúciou viničného práva (Kahounová 1970: 602 a n.).

⁴ Na 6. valnom zhromaždení spolku 6.1. 1902 predseda August Famler v oduševnenej reči na záver vyzýva všetkých členov k usilovnej obnove viníc: „...naše staré výsady už ďalej udržať nemohúc, o novo-vysadenie našich viníc starať sa musíme...“, čo však možno dosiahnuť len spojenými silami (Popelková 1997: 60).

Na 49. valnom zhromaždení spolku dňa 6.2. 1947 (v miestnosti hostinca pána Baumgärtnera) predniesol podpredseda spolku Ľudovít Kišon k 50. výročiu spolku niekoľko úvah: ... „Modrania, že sú dobrí národovci, ale aj dobrí vinohradníci. Na vysádzanie našich viníc mal veľkú zásluhu kráľ Ondrej III., ktorý zrušil daň z vína, ktorá sa už predtým platila. Rok 1868 bude zapísaný v dejinách vinohradníctva, kedy bol zistený révo kaz. Prišiel rok 1896, kedy založili náš Vin. spolok v Modre. Novozaložený spolok mal na programe: Vinice hynuli, fyloxera sa rozmnožovala, a preto miestny vin. spolok sa dal do práce a zaobstaral americkú révu a zriadil nové štepárne“ (Popelková 1997: 103).

riéry v roku 1995 boli ešte pomerne pevné a prekonávať sa ich darilo skôr jednotlivo než v masovom meradle. Ovplyvňovali existenciu dožívajúcich socialistických družstevných a štátnych podnikov pôsobiacich vo vinohradníctve a ich transformáciu, ale aj perspektívy obnovujúcej sa skupiny samostatných vinohradníkov v celom regióne.

V meste Pezinok sa v polovici 90. rokov začal vytvárať čitateľný profil štruktúry obnovenej skupiny vinohradníkov a vinárov. Popri transformujúcom sa družstve a miestnych vinárskych závodoch to boli viacerí súkromní výrobcovia lacných sudových vín robených z vykupovaného hrozna. Možnosti súkromne podnikáť sa chopili takmer ihneď po roku 1989: vlastné vinice nemali, disponovali však vlastnými alebo sprivatizovanými spracovateľskými a skladovými kapacitami a vyrábali množstvo vína, po ktorom bol dopyt. Predávali vo veľkom stolové vína a rozvážali ich veľkospotrebitelom predovšetkým mimo vinohradníckeho regiónu.

Druhú skupinku tvorili samostatní „malí“ vinohradníci (spravidla v kategórii samostatne hospodáriacich roľníkov), ktorí na vrátených viniciach pestovali a odpredávali hrozno veľkospracovateľom. Išlo hlavne o starších ľudí, ktorí v pozícii producentov prvej suroviny určenej na predaj pociťovali nedostatok a nedostupnosť a súčasne nevyhnutnosť informácií o nových spôsoboch pestovania a chemickej ochrany hrozna.

Popri vyššie spomenutých sa v Pezinku jasne vyhranila skupina podnikateľov vo vinohradníctve a vinárstve, ktorí pestovali hrozno vo vlastných viniciach, vyrábali víno a predávali ho pod vlastnou hlavičkou. Túto, zatiaľ nie veľmi stabilnú formáciu, možno považovať za obdobu samostatných vinohradníkov z 1. polovice 20. storočia. Reprezentujú ju spravidla v odbore vysokoškolsky vzdelaní odborníci, často pracujúci dovtedy ako experti vo vinohradníckych družstvách alebo potravinárskom priemysle. Súčasne sú to často potomkovia starých významných pezinských vinohradníckych rodín.

Napriek ich odlišnej pozícii v ekonomike výroby a predaja vína sledujem v rámci škály transformujúceho sa pezinského vinohradníctva v polovici 90. rokov 20. storočia i skupinu vinárskych nadšencov – milovníkov vína. Pochádzajú z mesta a hoci pracujú aj v iných oblastiach než vo vinohradníctve, sú si vedomí historických i kul-

túrno-spoločenských aspektov jeho tradície v meste i regióne. Títo pezinskí nadšenci vínu rozumejú, radi o ňom diskutujú a radi ho pijú. Niektorí len pre vlastné potešenie vo svojich viniciach či v záhradách robia pre seba malé množstvá kvalitného vína, sú naň pyšní a jeho vlastnosti a potenciály ochotne konfrontujú s priateľmi.

Priamy podnet na založenie *Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov* dala práve posledná uvedená skupina, ktorá spomedzi seba vygenerovala aj vedúce osobnosti združenia. Pezinský spolok v legislatívnom rámci občianskeho združenia vytvorilo niekoľko desiatok členov v polovici roka 1995. Cieľom bolo vytvoriť bázu na obnovenie ochutnávok a výstav vína, ktorých osem ročníkov sa tu uskutočnilo v 80. rokoch 20. storočia.⁵ Druhým motívom, ktorý pritiahol aj skupinu starších vinohradníkov, je rozhodnutie využiť zakladané združenie na usporadúvanie odborných prednášok, osvetu a poradenstvo priamo súvisiace s pestovaním hrozna a dorábaním vína.⁶

Výsledky porovnania okolností vzniku združení možno zhrnúť nasledovne: vznik spolku v Modre z roku 1896 bol motivovaný jednoznačne ekonomicky, keďže vinohradníctvo bolo hlavným príjmom jeho členov. Spolok sa vytvoril ako báza spoločného ofenzívneho postupu pri obnove viníc, ako kolektívna opora jednotlivcov, ako reprezentant v lokalite významného odvetvia činnosti.

Situácia pri vzniku pezinského spolku takmer o sto rokov neskôr bola odlišná. V roku 1995 vinohradníctvo prežívalo dôsledky ná-

⁵ „Združenie vzniklo v roku 1995 na základe toho, že tu bola skupina takých fajšmekrov viac-menej, nedá sa povedať, že by to bolo na nejakej odbornej báze... Povedali si, škoda, že tu nefunguje nejaké združenie a nefungujú ochutnávky, ktoré tu predtým fungovali, založme nejaké občianske združenie... Urobme nejakú ochutnávku!

Ale aby sa taká ochutnávka dala robiť, potrebovali sme na to nejaký zdroj financií, nemohol si si sám vymyslieť niečo... Tak vlastne ako jedno z prvých združení tu v regióne vzniklo Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov“ (Popelková 2006: 2 a 3).

⁶ „V tých prvých fázach si dalo za úlohu školenie tých vinohradníkov. J.H. pochádzal zo starej vinohradníckej rodiny, poznal kopec starých pezinských ľudí, starých Pezincanov, ktorí dostali naspäť pôdu a nevedeli ako ďalej, dlho na tej pôde nefungovali, lebo ju obhospodarovalo družstvo. A teraz: dostal pôdu, hektár a hektár... A chodili sa pýtať, J., čím mám striekať?, čo mám s tým robiť? A J. bol ten, ktorý im dával tie myšlienky. Aby nemusel jednotlivo, tak privítal myšlienku zriadiť takéto združenie a vlastne pod jeho hlavičkou robiť školenia“ (Popelková 2006: 4).

vratu pred päťdesiatimi rokmi socializovanej pôdy pôvodným súkromným majiteľom alebo ich dedičom. Tí sa však, v rámci aktuálne nastolených konkurenčných a legislatívne nejasných podmienok neutiekali pod kolektívnu ochranu, ale podnikateľské problémy sa bez istoty záštity štátu učili riešiť individuálne. Zakladateľmi združenia vinohradníkov boli naopak ľudia, ktorí vínu rozumejú, ale „z vína nežijú“. Hodlali vytvoriť predovšetkým lokálny priestor na porovnávanie vín, na stretávanie sa vinohradníkov a milovníkov vína. Súčasne, uvedomujúc si potrebu podpory generačnej kontinuity vinohradníctva v meste rozhodli sa vytvoriť pre generáciu „starých vinohradníkov“ a pre ich potenciálnych pokračovateľov možnosť ľahšieho prístupu k aktuálnym poznatkom o hrozne a víne i priestor stretávania sa a prežívania pocitu akejsi vinohradníckej spolupatričnosti.

Ciele spolkov a cesty k ich splneniu

Modra

Ciele, ktoré plnil *Spolok vinohradníkov v Modre* z roku 1896 tvorili široké spektrum. Jeho činnosť sa riadila spoločne schválenými stanovami.⁷ Na pôde spolku sa diskutovali, presadzovali a formulovali konkrétne spoločné postupy pri všetkých vinohradníckych i vinárskych činnostiach. To vyplynulo z faktu, že jeho členovia boli súčasne prvovýrobcami, finalizátormi aj obchodníkmi svojho produktu.⁸ Rovnako ako problémami s dorobením úrody a výrobou

⁷ Stanovy spolku sa zachovali až vo verzii schválenej úradne v roku 1921 po vzniku Československej republiky (ďalej ČSR). V preštudovaných zápisniciach z prvých rokov existencie spolku sú však na ne časté odvolávky. Z agendy vyplýva, že spolok (na zošite so zápisnicami z roku 1896 je maďarský názov *A Modori bortermelők egyesületének jegyzőkönyve*) ihneď po svojom založení a schválení stanov na valnom zhromaždení ich dal preložiť do slovenčiny. Zápisnice viedol až do decembra 1918 okrem štátneho maďarského jazyka aj v slovenčine. Od roku 1919 sa prešlo výlučne na slovenčinu.

⁸ Počas celej existencie spolku patrilo k jeho hlavným aktivitám spoločné zabezpečovanie - nákup, dovoz a rozdelenie - prípravkov na ochranu viníc. Túto úlohu plnil v celom rozsahu aj cez 2. svetovú vojnu (46. valné zhromaždenie spolku 7.2. 1943): ...predseda Vladimír Michálek o.i. poučuje o striekaní liadkom a vysvetľuje rozdiel medzi modrou a zelenou skalicou; ...s liadkom sú vo vojnovnej dobe ťažkosti, rozdelenie členom bude podľa vyplnených „tiskopisov, ktoré spolok dal pre tento cieľ natlačiť a vinohradníkom doručiť, aby po celkovom sčítaní veľkosti vinohradov

vína sa spolok zaoberal i zabezpečením jeho predaja: spolok mal vlastných agentov – *šikovníkov*, ktorých úlohou bolo získať a doviest kupcov do pivníc a sprostredkovať predaj vína. Platil reklamu v tlači, organizoval účasť na výstavách a odborných exkurziách, zdôrazňoval potrebu turistických návštev v meste a pod.⁹ Funkcio-

mohla byť modrá skalica spravodlivo rozdelená. Takto sme sa dozvedeli, že máme v Modre 1 600 kj vinohradov...” V ďalších radách pri ošetrovaní viníc predseda vysvetľuje postup pri zafukovaní mednatým vápnom (ako náhradou liadku), hovorí, že v čase nedostatku maštalného hnojiva sa treba snažiť nahradiť ho umelými hnojivami. Amerikánu na prípravu podloží pod štepy je na Slovensku málo a je nekvalitný - nie je riadne ošetrovaný a má mnoho rán, neodporúča sa preto vysádzať. Ďakuje za odbornú pomoc miestnej vinárskej školy a hovorí aj o výrobe vína: cukrovanie prebehlo lepšie ako vlni, avšak treba dávať pozor a cukrované víno treba „...i dvakrát stochť...” „Vína treba pretočiť včas, aby víno neležalo dlho na kvasniciach, bo tým sa kyselina vína odbúrava...” (Popelková 1997: 98 a n.).

Realizovanie práva výčapu vína v malom – udeľovanie povolení členom a určovanie termínov na predaj pod viechou – ktorého správu prevzal spolok od mesta, patrilo k pravidelným prejednáváním rubrikám (zasadnutie výboru spolku 27.1. 1899, predsedá M. Žák): ... s viechami aby „v tomto roku jak dovčulka pokračovano bolo, t.j., aby vinárskeho spolku výbor s porozumením pána Daniel Pauza, jakožto spravovateľa mestského regálneho pronajmu, určil z prihlásičov, komu a v jakom poriadku sa dá povolenie merania vína“ (Popelková 1997: 57).

Právo vinohradníka predávať pod viechou sa v Modre považovalo (popri možnosti získavať najnovšie odborné informácie, spoločne zaobstarávať a podľa potreby jednotlivcov rozdeľovať postreky na ochranu viníc, či požičať si od spolku drahé vinohradnícke striekačky) za výraznú výhodu vyplývajúcu z členstva v spolku. Argumentovalo sa ním aj pri rokovaní o meškani uhradenia ročného členského poplatku do konca marca (zasadnutie výboru spolku 10.1. 1914): ...bežný dvojkorunový poplatok sa bude platiť aj naďalej, „za ktorý udovia spolku práva merania vína pod viechu a spolkové mierky bezplatne užívajú môžu. Tento poplatok splacat sa zdráhajúci, môžu kedykoľvek zo spolku vystúpiť“ (Popelková 1997: 68).

V letnom období spolok bdel aj nad bezpečnosťou vo viniach svojich členov a kontroloval prácu mestských hájnikov i mestského viničného majstra – perega (zasadnutie výboru spolku 25.6. 1918): „...ponevač čas, v ktorom hrozny zrať počínajú, sa blíži, potrebné je postarať sa v dostatočnom počte o hájnikov, ktorí by do zakončenia oberačky naše vinice strážili. Ponevač ale všeobecná žaloba a nespokojnosť oproti minuloročným hájnikom na javo daná bola, pán predseda navrhuje, aby jak novovoleným, tak aj celoročným hájnikom nutrajšieho mesta, keď tyto statočne a svedomite jejich služby konať budú, po skončení jejich služby z pokladnice vinohradníckeho spolku každému 25 korun jakžto odmena vyplatené bolo.“ (Schváléné) „...spolu hned peregom naložene bolo, aby čas po čase hájnikov kontrolovali“ (Popelková 1997: 70).

⁹ Otvorenosť vinohradníkov voči potenciálnym zákazníkom a snaha o ich prilákanie, ako i záujem o novinky v oblasti turistiky a prezentácie patrili k pravidelnej agende. V zápisnici z valného zhromaždenia 7.2. 1943 je zmienka o úspešnom zahraničnom zájazde členov spolku do Klosterneuburgu spojenom s prehliadkou pivníc a vinohradov

nári a spolkom poverení členovia zabezpečovali realizáciu cieľov rokovaniami na úrovni mesta, štátu i súkromných firiem. Stretávanie sa členov výboru spolku slúžilo na konkrétne zosúladienie a plánovanie praktickej realizácie krokov. Všetko sa zaznamenávalo do zápisnice. Valné zhromaždenia, ktoré schvaľovali zásadné zmeny a nové stratégie, znamenali pre členov výboru spätnú väzbu ich práce. Boli priestorom na spoločný výber tých najschopnejších realizátorov nových úloh. Členovia tu otvorene pripomienkovali fungovanie spolku a úspešnosť vykonaných krokov, zámery i konkrétne úlohy, ktoré prinášala meniaci sa situácia. Počas vyše päťdesiatročnej existencie sa šírka činnosti spolku nezužovala. Naopak, až do zániku v roku 1952 zostával spolok jediným miestom na spoločné riešenie problémov modranských vinohradníkov a formulovanie postupu na dosiahnutie želaných cieľov. V meniacich sa podmienkach sa jeho stratégie pružne prispôbovali a vždy spoločne predjednávali, čo bolo v situácii, keď sa majetková diferenciácia skupiny prehľbovala, často zložité. Súdržnosť členstva neoslabilo ani postupujúce poštatňovanie odvetvia a okliešťovanie aktivity súkromného sektora. *Spolok vinohradníkov v Modre* sa nikdy nerozpadol, ale bol

(Popelková 1997: 99). Na zasadnutí výboru spolku 19.4. 1934 zaznela informácia, že Československé dráhy organizujú tzv. výlety „do neznáma“ a takýmto výletným vlakom zavítajú do Modry hostia z Brna. „...Vyzvú sa na určitý deň v máji, sriadi sa 15 členná komisia ubytovacia. V Harmonii usporiada sa ochutnávanie modran. vína, ale kvalitného! Sriadéním ako aj obstarávaním 7 dl láhvi a 1 dl pohárikov poveruje sa p. Kosnár. 1 dl odpredávať sa bude po 0.50 Kč. O miestnosť pre výstavu – ochutn. treba sa vopred uhovoriť s p. Prokšom.“ Na rokovaní výboru 14.8. 1934 (v miestnosti u pána M. Rapoša) predseda Jozef Kopa oznamuje, že „...na deň 19.VIII. stroj sa Modru navštíviť výprava z Bratislavy čo výletníci do neznáma. Vinársky spolok náš príjme týchto výletníkov a usniesol sa v tomto: Výprava po prehliadke „Keramiky“ zavedie sa do „Vinárskej školy“, kde spolok náš hostí uvíta v zastúpení predsedu slovami podpr. M. a VI. Micháľkových. Po tomto bude nasledovať „koštovka vína“. Víno ku koštovke dodajú členovia spolku v demionoch označených druhom vína a dorábateľovým menom. Z pokladne spolku zakúpia sa tiež slané rožky“ (Popelková 1997: 83 a n.); Často sa opakovali výzvy na kvalitu vína a čistotu predaja (41. valné zhromaždenie spolku 6.2. 1938, v hostinci U Jeleňa): „Konzumtov si máme udržať dobrou kvalitou vína. Čistota pivníc, netrpieť nečistým hevier, chlieb a iné veci na sudoch. Staré vinohrady treba pomaly vyklčovať a postupne ich obnovovať – dosádzať“ (Popelková 1997: 91).

zrušený štátnym rozhodnutím.¹⁰ Jeho majetok prešiel v roku 1953 do miestneho jednotného roľníckeho družstva.

Pezinok

Cieľ *Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov*, ktoré po roku 1989 vzniklo ako vôbec prvé združenie tohto druhu v regióne, je podľa stanov iba jeden: „neustále šírenie a dopĺňanie poznatkov v oblasti vinohradníctva a vinárstva.“¹¹ Pri jeho plnení sa činnosť orientuje na organizáciu prednášok, kurzov, seminárov a poradenstva, na výmenu skúseností medzi členmi, organizovanie degustácií vín, na nadväzovanie kontaktov s inými vinohradníckymi združeniami, na spoluprácu so zástupcami samosprávy. Patrí sem i pripomienkovanie lokálnej i republikovej legislatívy týkajúcej sa vinohradníctva a podnikania. Od roku 2002 je združenie držiteľom živnostenského listu na prenájom hnutel'ného a nehnuteľného majetku, na reklamnú a propagačnú činnosť, na vydávanie a šírenie odbornej dokumentácie a na prezentáciu poznatkov z oblasti vinohradníctva v malokarpatskom regióne. Poradenstvo a propagácia zostali hlavnými cieľmi dodnes. Uvedomujúc si nereálnosť akýchkoľvek snáh ovplyvňovať v podmienkach liberálnej ekonomiky a veľmi prísnej legislatívy prostredníctvom vinohradníckeho spolku

¹⁰ List predsedu Miestneho národného výboru v Modre Krajskému národnému výboru (ďalej KNV) v Bratislave cez Okresný národný výbor (ďalej ONV) v Pezinku zo dňa 7.4. 1951: „Na základe revízie činnosti spolkov, ktoré boli nariadené obežníkom KNV a nakoľko sa celookresne rušia Vinohradnícke spolky, podávame návrh na zrušenie Vinohradníckeho spolku v Modre, ktorého založenie bolo povolené ešte 12.VII. 1921 pod. č. 12.578/1921 Ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska. Žiadame, aby celý majetok, a to hnutel'ný a nehnuteľný prešiel do vlastníctva JRD (jednotné roľnícke družstvo, pozn. K.P.) v Modre, ktoré prevzalo funkciu Vinohradníckeho spolku v Modre.“

List ONV Povereníctvu vnútra v Bratislave zo dňa 23.6. 1951 o výsledku revízie spolkov v okrese: ide o spolky, ktoré „činnosť nevykonávajú, alebo svojim ideovým podkladom nezapadajú do rámca jestvujúceho zriadenia, pre ktoré príčiny navrhuje sa tieto spolky rozpustiť a ich činnosť zastaviť. Vinohradnícke spolky majú v úmysle slúčiť sa s jednotným roľníckym družstvom, a preto jeho činnosť môže sa len tam vyvíjať.“ Podľa zoznamu vinohradníckych spolkov v okrese Pezinok bol vtedy predsedom modranského spolku Jaroslav Lajda (Popelková 2003; Podrobne pozri MÚ SR Štátny archív v Bratislave, pobočka Modra, fond ONV Pezinok 1946–1960, inv. č. 262/1951).

¹¹ Článok II, Stanovy Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov (Registrácia na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky vykonaná 10.7. 1995) (Popelková 2006: 14).

ceny hrozna, a tak pomáhať tým svojim členom, ktorí sú jeho producentmi, tento cieľ si pezinské združenie nikdy nepostavilo.¹²

Ihneď po založení začalo združenie spolupracovať s inými inštitúciami v meste a vystúpilo na verejnosť. Na jeseň 1995 zorganizovalo Svätomartinské požehnanie vína, na jar 1996 prvý ročník Vínnych trhov Pezinok, začiatkom leta Svätourbanské slávnosti, na jesennom Vinobraní v Pezinku ukážky historického prešovania a prezentovalo sa aj na obvyklom alegorickom sprievode. Smerom dovnútra zaviedlo pravidelné odborné prednášky pre členov, poradenstvo a výlety do iných vinohradníckych regiónov, na výstavy vín a pod. Všetky stanovené aktivity vykonáva dodnes.

Výsledky porovnania druhej črty spolkov ukazujú, že pri formulovaní cieľov a definovaní predmetu činnosti sa oba sledované spolky správajú v podmienkach, ktoré ich obklopujú, nanajvýš pragmaticky a pri plnení cieľov sú veľmi dôsledné. Rozdiel možno konštatovať v miere závislosti členov spolku na činnosti, ktorú vyvíja. V prvej polovici 20. storočia bol spolok v Modre pre väčšinu členov jedinou možnosťou získania praktických informácií a odborných rád, zadovážania si chemických prostriedkov či sadeníc. Bol priestorom na formulovanie a presadzovanie potrieb smerom k mestu i štátu, na zorientovanie sa na trhu a v legislatíve, na zabezpečenie si reklamy a odbytu produktu. Spolok, ktorý vznikol v roku 1995 v Pezinku, už všetci jeho členovia bytostne nepotrebujú. Ani ako záštitu, pretože jestvuje legislatíva, ani ako zdroj informácií, pretože tie sú odborníkom i laikom voľne dostupné a ani ako spoločnú platformu na formulovanie potrieb, stratégií a marketingovej taktiky. Tie sú v podnikateľskej sfére veľmi individualizované a sú

¹² „Vinohradníctvo a vinárstvo spadá pod veľmi prísnu legislatívu, ktorá v minulosti nebola až taká prísna, čiže to združenie nebolo schopné brať na seba zodpovednosť za podnikanie. To by musela byť iná organizácia, a kde zohnať prostriedky, priestory..., čiže ostalo to v rovine takého záujmového združenia, ktoré vzdeláva tých, pre ktorých je vinohradníctvo taká akoby pridružená výroba a na to organizovanie tých hlavných podujatí...“; „...je doba ekonomickej slobody a nemôžeš diktovať podnikateľskému subjektu, za čo má vykupovať. My sme zopárkrát mali stretnutie aj s parlamentnými predstaviteľmi aj sme si sem priamo pozvali poslancov. Vždy sa tesne pred voľbami veľmi aktívne správajú...“; „...jednoducho na to, aby niekto sledoval legislatívu, aby ju presadzoval, musí sa tomu venovať, to sa nedá po pracovnej dobe. Doba je taká hektická, že pracujeme na nejakej miestnej lokálnej úrovni a na viac nemáme“ (Popelková 2006: 6, 7 a n.).

vlastne predmetom konkurencie. Spolok je však pre členov užitočný ako propagátor a mediátor témy vinohradníctva v komunálnej politike, v spoločenskom živote a turizme. Všetkým jeho členom dáva istý pocit spolupatričnosti a kolegiality.

Členovia a vedenie spolkov

Modra

Členovia modranského vinohradníckeho spolku (asi 400 osôb) boli počas jeho celej existencie diferencovaní majetkovo i sociálne (konfesionálne na evanjelikov a katolíkov a etnicky na Slovákov a Nemcov). Prejavy etnickej, náboženskej, majetkovej či politickej odlišnosti, ako aj aktivity záujmových skupín boli v prvej polovici 20. storočia prirodzenou súčasťou každodenného života Modry a aj výskumy rekonštruujúce pozíciu skupiny vinohradníkov v medzivojnovom období dokumentujú v jej rámci výrazné statusové rozdiely (Popelková 1999: 128). V podrobne preskúmanej agende vinohradníckeho spolku sa však zmienky o vnímaní a pertraktovaní týchto rozdielov na jeho pôde neobjavujú. Možno predpokladať, že v jeho fungovaní diferencie navonok celkom ustupovali do úzadia pred spoločnými záujmami. Za celé obdobie existencie spolku ich možno zachytiť – v podobe diskusie o rovnovážnom zastúpení príslušníkov oboch hlavných modranských konfesíí vo výbore – iba v zápisniciach z roku 1938, v období tesne pred vypuknutím 2. svetovej vojny.¹³

Spolok vždy formuloval postoje za všetkých vinohradníkov, navonok vystupoval ako kolektívna entita v prospech modranských

¹³ Na valnom zhromaždení 6.2. 1938 v hostinci U jeleňa predseda spolku „...radostne oznamuje prístupenie nových 75 členov, ktorých víta. Napokon navrhuje odoslať pozdravný telegram p. predsedovi vlády Dr. M. Hodžovi k jeho šesťdesiatke, čo prítomní s radosťou prijímajú.“ Pri voľbe predsedníctva predseda „poznámenáva, že vynorila sa otázka zastúpenia katol. členov v novom výbore. Dosavadný pomer zastúpenia bol: evanj. 2/3, kat. 1/3. Člen Sloboda číta svoj návrh ohľadom složenía budúcej správy a výboru dľa mien. Číta tiež výtky starému predsedníctvu. Predseda odmieta rôzne výtky členom Slobodom spomínané a poznámenáva, že vinohrad. spolok je nie pre evanj., ani pre katol. ako takých, ale pre všetkých vinohradníkov. Člen J. Novák navrhuje ustálenie komisie, ktorá by zostavila spoločnú kandidátku budúcej správy a výboru. Člen Neubauer odmieta poznámku z radov členstva proti nemu odznelú a pripomína, že on kdekoľvek sa príležitosť naskytne, vďačne a s ochotou podporuje propagáciu a odbyt modranského vína.“

vinohradníkov a modranského vína. Tento postoj zaujímal rovnako dôsledne vo vzťahu k mestskej samospráve, k hostinským v meste, k sociálnej poisťovni a daňovým úradom či voči zákonodarným inštitúciám.¹⁴ Rovnako vyžadoval aj od členov, aby nikdy nezabúdali, že sú vinohradníkmi, aby nikdy nepoškodzovali záujmy vinohradníctva a dbali o šírenie dobrého mena poctivého modranského vína.¹⁵ Členovia spomedzi seba (s vedomím potreby udržania prestíže celej skupiny) pragmaticky vyberali do vedenia akčných a schopných,

¹⁴ Na zasadnutí výboru spolku 26.2. 1922 sa pri rokovaní o možnosti reagovať na výzvu organizácie zemedelského robotníctva prejednať kolektívnu zmluvu medzi robotníkmi a zamestnávateľmi výbor rozhodol predostrieť vec po schválení valnou hromadou splnomocnencovi vlády ČSR. Ten má uzavrieť zmluvu medzi zamestnancami a zamestnávateľmi jednotnú pre celé Slovensko. Ako dôvod sa uvádza fakt, že „...vinársky spolok jako taký ani nedržíme za kompetentné fórum, aby v takejto veci rozhodovalo, bo spolok tento sa skladá práve asi z polovice z tých, čo prácu dávajú, a z polovice z takých, čo prácu vybavujú, interesanti za svoju vec sú tedy v jednej i druhej polovici tohoto spolku, niet v ňom však takých nestranných ľudí, ktorí sú potrební k riešeniu takejto smluvy...“ (Popelková 1997: 74)

¹⁵ Záznam z valného zhromaždenia 19.1. 1936: „Napokon prichádza najsmutnejšia kapitola vinohradníctva. V dávnej minulosti filoxera zničila vinohradníkov a až po mnohých rokoch pomocou nových výsad na americkej podložke zaisťovali sme si existenciu. Prešiel dlhý rad rokov, kým modranské vinko prebilo si cestu svojimi vzorkami po výstavách. Na orientálnom trhu v Bratislave naša vinárnička robila divy. Dobrý chýr, poctivá práca šírila povest' modranského vína. A hľa! Od 40 rokov nepostihla Modru väčšia pohroma ako teraz. Našli sa nesvedomití jednotlivci, ktorí sprznili túto krvopotne vybudovanú marku, tento dar Boží, keďže sklepný inšpektor našiel v našej Modre, v jednom páde cukrované a v niektorých prípadoch rozriedené vína vodou.

Zlomyselní konkurenti roznášajú tento zlý chýr a žiaľ Bohu naši nešikovní a krátkozrakí vinohradníci im pri tom pomáhajú, obviňujú jeden druhého, nesvedomitého ale aj svedomitého v prítomnosti cudzích ľudí a eklatantným príkladom tohoto je, že cudzí ľudia dopyčujú sa o falšovaní vína v Modre od Modranov. Príkladom použil predseda, keď spomenul prípad, ktorý rozprával p. Konečný, vinohradník z Grinavy. Upozorňuje o vážnosti tejto veci vyvracať treba pomlvy a poukazovať na to, že sú to len niektorí jednotlivci, ktorí sa nájdu aj v iných obciach. Následkom takýchto pomluv bol aj zlomyselný článok v Lid. novinách, na ktorý predseda menom spolku aj odpovedal. Predseda žiada, aby s podozrivými vecami prišli k spolku, by sa neprístojnost' taká rýchlejšie vybavila. Poukazuje ďalej, že sú medzi nami špekulanti, ktorí ponúkajú svoje služby za odmenu na dorábanie umelého vína. Slušný človek to nestrpí a patričného hneď udá. K slovu sa prihlásil p. prof. Machay, ktorý žiada vážne uvažovať o týchto veciach, neobviňovať jeden druhého, poznámok takýchto sa chrániť. Navrhuje vyslať deputáciu na výskumný ústav, aby sa ten vyjadril vo veci, by sme takto čelili a chránili česť modranského vína. Predseda žiada vyčkať rozsudok a sľubuje ďalšie kroky vo veci urobiť, žiada, aby boli falšovatelia vína označení aj z iných obcí nášho kraja“ (Popelková 1997: 86).

odborne i spoločensky úspešných a dôveryhodných ľudí. Vedenie spravidla tvorili významné osobnosti: spočiatku mešťanosta či starosta mesta, neskôr významní bohatí vinohradníci, ktorí požívali autoritu a dôveru členov a v meste mali vysoký spoločenský status.

Pezinok

Pezinské združenie má dnes okolo 100 členov. Podľa IV. článku jeho stanov to môžu byť „a) všetky domáce a zahraničné právnické a fyzické osoby a samostatne hospodáriaci roľníci, ktorí podnikajú na území Pezinka a jeho okolí vo vinohradníctve a vinárstve a sú zaregistrované v zmysle Obchodného zákonníka a Živnostenského zákona, b) vinári a iné fyzické osoby“. Podľa pôvodných stanov mali fyzické osoby vlastniť vinohrad, táto formulácia sa však na valnom zhromaždení 1.12. 1997 zmenila na „vinári a iné fyzické osoby“.¹⁶ Charakteristikou súčasného zloženia spolku je prestárnutosť tej časti členov, ktorí združenie spoluzakladali. Ide o starších pezinských vinohradníkov, ktorí reštituovali začiatkom 90. rokov pôdu a čoraz obtiažnejšie (predovšetkým ručne, bez mechanizmov) na nej ako prvovýrobcovia pestujú hrozno, ktoré predávajú za nízke ceny. Pre nich sa stále snaží spolok pripravovať bohatý prednáškový program. Nie sú však pripravení zapájať sa do propagačných a prezentačných aktivít. Hoci sú menej dynamickým prvkom združenia, práve oni ho najviac potrebujú ako zdroj informácií. Privítali by aj to, aby sa spolok snažil „robiť čosi“ s cenami hrozna.¹⁷

Predsedov mal spolok zatiaľ iba dvoch. Takmer desať rokov ho viedol potomok starej miestnej vinohradníckej rodiny, vysokoškolsky vzdelaný expert na vinársku chémiu s vysokým kreditom

¹⁶ Zrušenie formulácie o nevyhnutnosti člena vlastniť vinohrad bolo vôbec prvým zásahom do schválených stanov združenia a došlo k nemu po 2 rokoch jeho existencie (K ďalšej zmene došlo až v roku 2002, keď bol k stanovám prijatý doplnok rozširujúci v článku III. predmet činnosti o sprievodcovskú činnosť a bol vymedzený tiež doplnkový predmet činnosti (čl. III, bod 2): prenájom majetku, reklamná a propagačná činnosť, vydávanie odbornej dokumentácie a publikácií.) (Popelková 2006: 17).

¹⁷ „Na tie schôdzky chodia skôr tí malí, ktorí si sami informácie tak ľahko nepozhávajú, sú vďační za to, že sa môžu niekde združiť. Možno, že v počiatkoch očakávali nejaký spoločný úspech v odbyte alebo na trhu, ale to bolo jasne definované, že jednoducho je doba, má svoje prísne podnikateľské pravidlá, že to nie je tak, že si tu niekde založíme družstvo a budeme len tak horem-dolem predávať... čiže na podnikateľskej báze by muselo byť založené ešte úplne nové ďalšie družstvo, ktoré by malo charakter eseročky alebo iného podnikateľského subjektu“ (Popelková 2006: 5).

u mladších i starých pezinských vinohradníkov. Bol to odborník na vinohradníctvo, ktorý v období po roku 1989 získal politické skúsenosti i skúsenosti s parlamentnou prácou a tvorbou československej transformačnej vinárskej legislatívy. Sám postupne začal na dedičnej pôde budovať vlastnú vinohradnícku firmu. Vo funkcii predsedu ho pred rokom vystriedala spoluzakladateľka združenia, vysokoškolsky vzdelaná poľnohospodárska inžinierka, dcéra uznávaného vinohradníckeho odborníka, niekdajšieho predsedu pezinského jednotného roľníckeho družstva. Manažérske skúsenosti získala pri organizovaní vinárskych výstav, ktoré pripravovala už pred rokom 1989. Zaslúžila sa o rozbehnutie propagačnej činnosti pezinského združenia a o nadviazanie kontaktov so štátnymi i mestskými inštitúciami. Dnes okrem organizovania podujatí združenia, ktoré robí vo voľnom čase, pracuje pre jednu z miestnych vinohradníckych firiem a pripravuje odborné degustácie.

Pri porovnávaní zloženia členskej základne sa skúmané spolky výrazne odlišujú. Pre podnikateľské úspechy či neúspechy etablovaných pezinských vinohradníkov a vinárov, ktorých činnosť možno porovnávať s aktivitami samostatných vinohradníkov pred rokom 1948, nie je združenie referenčným rámcom a nie sú na ňom závislí. Nebránia sa byť jeho členmi, manifestujú prirodzenú príslušnosť k mestu a vinohradníctvu, ale neočakávajú pomoc. Od vzniku združenia im však jeho aktivity pomohli predstaviť svoju značku na verejnosti a dostať ju do povedomia, nadviazať miestne, regionálne i medzinárodné kontakty a získať si „meno“ aj mimo lokality podnikania. Samostatní vinohradníci, ktorí tvorili členskú základňu niekdajšieho vinohradníckeho spolku v Modre, boli v 1. polovici 20. storočia v inej situácii: výhody spoločného konania a podriadenia sa kolektívnym záujmom výrazne prevažovali nad nevýhodami. Tými boli napríklad obmedzovanie samostatného postupu a presadzovania vlastnej podnikateľskej predstavy. Čo sa týka kvantitatívneho zastúpenia samostatných vinohradníkov v oboch sledovaných lokalitách, v Pezinku je ich dnešný počet (vyše jedna desiatka firiem strednej veľkosti) iba zlomkom počtu vinohradníkov v niekdajšej Modre, kde v období trvania spolku tvorili asi desatinu jej obyvateľstva.

Elity spolkov sa z pohľadu času tiež kvalitatívne líšia: v prípade Modry to boli staršie osobnosti s vysokou pozíciou v societe, ktoré

spolok reprezentovali a zaštitovali váhou svojej autority a kontaktov. Elitou pezinského združenia sú experti a schopní manažéri v strednom veku s vysokým kreditom medzi občanmi mesta i v odbore. Pre nich bol prvotným podnetom na založenie združenia nadšený vzťah k vínu a snaha presadiť myšlienku vytvorenia širšieho priestoru na stretávanie sa milovníkov vína.

Vzťahy spolkov a iných inštitúcií v prostredí pôsobenia

Modra

Spolok vinohradníkov v Modre mal počas svojej existencie priame prepojenie na správu mesta. Nebolo to iba kvôli administrovaniu výčapného práva, ktoré mal spolok v prenájme od mesta (rozdeľoval medzi členov spolku povolené viechy a mestu odvádzal poplatky), ale aj kvôli tesnému prepojeniu vinohradníctva a samosprávy. Tento organický vzťah je historicky ukotvenou črtou mestského vinohradníctva: malokarpatské mestá podľa starých vinohradníckych štatútov povinne zabezpečovali ešte aj v 20. storočí hájnickú službu vo viničiach, úpravu viničných ciest v chotári, dodávky dreva na viničné koly a pod. (v Modre prostredníctvom mestského viničného úradu a úradu perega). Okrem týchto praktických vecí vstupovali vinohradníci prostredníctvom svojho spolku do riešenia mestských záležitostí pravidelným kandidovaním do zastupiteľstva. Spolok neustále apeloval na predstaviteľov mesta, aby bojovali za modranské vinohradníctvo. Často žiadal finančné podpory na svoje reklamné a prezentačné aktivity. Podnecoval svojich členov, aby nepodliehali násilnej politickej propagande, politicky sa organizovali v stranách, od ktorých očakávali v ďalšom období politický vplyv a potenciálnu pomoc odvetviu a delegoval zástupcov na všetky rokovania nadlokálnych a celoštátnych vinohradníckych inštitúcií.¹⁸

¹⁸ Na mimoriadnom valnom zhromaždení 5.2. 1920 predseda Jozef Kopa oslovil členov so žiadosťou o politickú angažovanosť „...ponevác dľa jeho náhľadu vinohradnícky stav s roľníckym porovnaním a ku tomuto pripočítaný byť môže, aby modranský vinohradnícky spolok vo tunajšej roľnickej národnej strane so šesť členovým výborom zastúpený býť“ (Popelková 1997: 72). Na 35. valnom zhromaždení 6.1. 1932, v období, keď v ČSR vrcholila odbytová kríza, zasa predseda J. Kopa žiada, nech vinohradníci nepodľahnú volebnej propagande a dôverujú spolku, „... čo najdôraznejšie protestuje proti útokom na dohodu s nemocenskou poisťovňou. Dohoda bola nutná a je pre

V zastúpení predsedom sa listami neustále obracal na vyššie inštanície vo veciach daní a colných opatrení. Spolupracoval s vinohradníckymi strednými školami v Bratislave a neskôr i v Modre formou pozvaní odborníkov na prednášky. Posielal ďakovné a pozdravné listy novozvoleným predstaviteľom štátu a príslušným ministrom a pod.¹⁹

Pezinok

Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov začalo ihneď po svojom založení hľadať partnera na organizovanie propagačných akcií. Aktívnu skupinu zakladateľov inšpirovali aj podnety vychádzajúce od aktívnych osobností v mestskej samospráve, ktorá začiatkom 90. rokov pri nadväzovaní kontaktov v neďalekom Rakúsku spoznala fungovanie vzájomne prospešných partnerstiev. Združenie vytypovalo ako možnú spolupracujúcu inštitúciu regionálne osvetové stredisko pôsobiace v meste. Jeho riaditeľku získali v roku 1995 pre nápad založiť v rámci strediska oddelenie pre agroturistiku. Toto oddelenie začala viesť zamestnankyňa, ktorá bola súčasne spoluzakladateľkou vinohradníckeho združenia. S prostriedkami a kapacitami štátu a veľmi dobrými kontaktmi aktívneho regionálneho strediska sa podarilo rozbehnúť všetky propagačné aktivity združenia a získať preň spoluorganizátorov a partnerov.²⁰ Od počiatku týmto aktivitám prišlo aj mesto Pezinok. Už na realizáciu prvých Vínných trhov v roku 1996 mesto poskytlo zdarma priestory a spolu so združením a Malokarpatským osvetovým strediskom bolo ich hlavným spoluorganizátorom. Sledované združenie už posledné

spolok a vinohradníkov čo najvýhodnejšia. Každý nech je v barsakej politickej strane v prvom rade nech háji záujmy svoje, vinohradnícke“ (Popelková 1997: 81).

¹⁹ Členovia vyjadrovali vďaka štátnym inštitúciám za pomoc a podporu: podľa záznamu na mimoriadnom valnom zhromaždení 5.2. 1920 poďakovali zemedelskému referátu Ministerstva s plnou mocou pre Slovensko, ktorý 17.1. 1920 „... ku udržovaniu, ochrane a zveľobovaniu vinohradu potrebných materiáľí modranskému vinohradníckemu spolku 20 000 kor. podpory poukázať nariadil.“ Nasledoval potlesk a „telegrafická vďaka“ prezidentovi a min. pre Slovensko (Popelková 1997: 71).

²⁰ Regionálne Malokarpatské osvetové stredisko v Pezinku (dnes sídlia v meste Modra) podobne vytvorilo v roku 1995 zázemie i odbornú a organizačnú pomoc aj marketingovému Združeniu Malokarpatská vína cesta. Utvorili ho obce regiónu na podporu rozvoja vinohradníctva a vidieckeho turizmu. Dnes sa na jeho pôde pravidelne stretávajú starostovia členských lokalít, regionálni producenti vína a predsedovia vinohradníckych spolkov (Popelková 2005: 118; Ševčíková 2005: 130).

roky Vínné trhy organizuje bez regionálneho strediska, ktorého sídlo sa medzitým presťahovalo do susednej Modry. Jeho význam ako partnera poskytujúceho schopné organizátorské osobnosti, kontakty na všetky záujmové inštitúcie v regióne, na obecné a mestské samosprávy, na sponzorské firmy, ale aj ako poskytovateľa kapacít na vydávanie propagačných materiálov, je zo strany združenia stále vysoko oceňovaný.

Vonkajšie vzťahy pezinského združenia v oblasti presadzovania záujmov vinohradníkov a vinohradníctva zostávajú prevažne na lokálnej úrovni. Ich okruh tvorí predovšetkým iniciovanie, komentovanie a pripomienkovanie mestských rozhodnutí týkajúcich sa širokej sféry vinohradníctva a práce vinohradníckej komisie pri zastupiteľstve. Členovia združenia ako odborníci publikujú k týmto témam v miestnych novinách.²¹ Na sústavné a zodpovedné sledovanie vývoja legislatívy v štáte a prípadný efektívny lobbying nemá dobrovoľné združenie kapacity ani faktický dosah. Preto týmto smerom neorientuje svoje aktivity.

Porovnávanie poslednej črty spolkov – prenikania do nadspolkových štruktúr – prináša viacero odlišností. Tento aspekt činnosti spolkov vyplýva viac ako ostatné sledované črty z rozdielov spoločenských režimov a stupňa otvorenosti spoločnosti, v rámci ktorej fungovali, resp. fungujú. Materiál z Modry, v ktorej bolo tak ako v iných urbánnych vinohradníckych sídlach toto odvetvie inkorporované aj do samosprávy mesta ešte v prvej polovici 20. storočia, poukazuje na prerastanie tohto fenoménu do všetkých sfér spôsobu života a kultúry. Odrazilo sa aj v tesnom spojení vinohradníkov prejavujúcim sa formulovaním spoločných záujmov bez ohľadu na ich sociálne príslušnosti.

Sledovanie stratégií pezinského združenia od roku 1995 je takmer modelovým príkladom pragmatického riešenia lokálneho problému v období postsocialistickej transformácie. Pragmatickou a súčasne originálnou stratégiou je preniknutie občianskeho združenia do postsocialistickej štátnej inštitúcie (regionálne osvetové stredisko) a využitie jej „hlavičky“, prostriedkov i kapacít na rozbehnutie vinohradníckych a vinárskych propagačných akcií. S odstupom času sa tento krok ukazuje nielen ako prospešný pre obe strany (združenie

²¹ Z aktuálnych pozri napr.: HACAJ, J. – BEJDÁKOVÁ, O. (2006).

uskutočnilo svoje zámery, regionálne stredisko získalo nové skúsenosti, dôveryhodnosť a vysoký manažerský kredit v okruhu svojho pôsobenia), ale aj ako podnet na rozbehnutie celej škály ďalších rozvojových regionálnych aktivít spätých s vinohradníctvom a stojacich na širokochápaných partnerstvách miestneho, štátneho, podnikateľského i tretieho sektora.

Záver

Zhromaždené výsledky komparácie štyroch aspektov existencie vinohradníckych spolkov priniesli viaceré, pre skúmanie dynamiky regionálneho rozvoja ako procesu tesne prepojeného na existujúce sociálne vzťahy na mikroúrovni, relevantné zistenia. Každý zo spolkov vznikol z iného podnetu, ich členské základne boli odlišné, rozdielne boli ciele i plnené funkcie. Pre obidva je však spoločná organická vrastenosť do sociálnej štruktúry mesta. Tento fakt nielenže dokladá kontinuitu mechanizmov lokálnych spoločenských vzťahov, ale stáva sa i predpokladom využívania efektívnych sociálnych praktík v procese transformácie vo viacerých rozvojových líniách regiónu.

Z hľadiska vymedzenia skúmaných inštitúcií ako rámcov podnikania či ako profesijných združení možno definovať spolok v Modre (1896–1952) ako dvojediný, pretože členovia v ňom reálne nachádzali ako stavovská skupina záštitu. Súčasne bol pre väčšinu z nich rámcem podnikateľských aktivít na lokálnej úrovni. Pezinské združenie (vzniklo 1995) je z tohto pohľadu iba súčasťou viacerých záujmových a podnikateľských rámcov v spolku združených subjektov. Modranský spolok vytvorili vinohradníci, a preto bolo združením profesijným. Naopak, pezinské združenie aj vzhľadom na šírku a charakter jeho aktivít a cieľov, nezduzuje iba vinohradníkov (v stanovách sa takáto požiadavka neformuluje). Členstvo prináša každému, kto nejakým spôsobom k vinohradníctvu inklinuje, možnosť virtuálne pristúpiť k profesijnej identite. Súčasne však združenie poskytuje rámec na realizáciu podnikateľských zámerov pre časť jeho členov (podnikatelia majú možnosť realizovať pod jeho hlavičkou svoje PR aktivity a pod.).

Z porovnávaní črt združení vidno aj, aké rozdielne je ich postavenie ako inštitúcií v rámci dobových štruktúr. Že sú obidve

združenia so svojím mestom a jeho inštitúciami „prerastené“, je črtou spoločnou. Rozdiel však pri pezinskom združení znamenajú ciele presahujúce rámec vinohradníckej profesie i charakteristiky a motivácie členov, čo je podmienené faktom, že členmi nie sú iba vinohradníci. Efektom je, že v lokalite pôsobenia sa vinohradnícke združenie orientuje aj na širšiu spoločenskú sféru a súčasne pôsobí ako aktér rozvoja regiónu.

Predložená komparatívna kvalitatívna analýza, ktorú som spracovala na priestorovo iste veľmi obmedzenom materiáli, si nenárokujú na zovšeobecnenie zistení. Nazdávam sa však, že pri úvahách o bariérach a perspektívach regionálneho rozvoja majú takéto analýzy sledujúce dynamiku sociálnych javov v čase, miesto. Práve kvôli tomu, že vychádzajú z popisu toho, ako ľudia vnímajú celkom konkrétne situácie v celkom konkrétnych lokalitách a hľadajú celkom konkrétne riešenia.

Literatúra a použité pramene

- HACAJ, J. – BEJDÁKOVÁ, O. 2006: Vinohrady alebo sídliská. In: *Pezinčan*, roč. 39, č. 9, s. 9.
- KAHOUNOVÁ, E. 1970: Viničné právo na západnom Slovensku a jeho vplyv na spoločenskú kultúru vinohradníkov. In: *Slovenský národopis*, roč. 8, s. 595–626.
- KAZIMÍR, Š. 2006: *Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku*. Bratislava : Veda Vydavateľstvo SAV, 1986. 327 s.
- POPELKOVÁ, K. 1997: *Mestskí vinohradníci ako skupina v organizme medzivojnoveho mesta (Modra, 1. polovica 20. storočia)*. Materiál z archívneho výskumu. Textový archív Ústavu etnológie SAV, inv. číslo 1408. 110 rkp. s.
- POPELKOVÁ, Katarína 1999: Mestskí vinohradníci ako sociálna skupina (K otázke štúdia prvkov agrárneho charakteru kultúry mesta na Slovensku). In: *Diferenciácia mestského spoločenstva v každodennom živote*. Zost. Peter Salner, Zuzana Beňušková. Bratislava : Ústav etnológie SAV v spolupráci so Zing Print, s. 115–130.
- POPELKOVÁ, K. 2003: *Vinohradníci v sociálnej štruktúre mesta Modra v 20. storočí*. Výskumná správa, časť I – archívny výskum, časť II – terénny výskum (september-október). Archív autorky. Nestránkovaný rukopis.
- POPELKOVÁ, K. 2005: Vinohradníctvo, vinohradníci a turizmus (obchodné záujmy podnikateľov jedného odvetvia ako nosná rovina regionálneho rozvoja. In: *Etnologické rozpravy*, roč. 12, č. 2, s. 112–120.

-
- POPELKOVÁ, K. 2006: *Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov*. Výskumná správa (terénny výskum 4.10.). Archív autorky. 19 rkp. s.
- SLAVÍK, V. 2006: Obyvateľstvo a osídlenie. In: Žudel, J., Dubovský, J. a kol. *Dejiny Modry*. Mesto Modra : Mestský úrad Modra, s. 459–518.
- ŠEVČÍKOVÁ, E. 2005: Malokarpatský región – využitie tradícií v rozvoji regiónu a turizmu. In: *Etnologické rozpravy*, roč. 12, č. 2, s. 129–139.

Trendy regionálneho a miestneho rozvoja na Slovensku

Editori: Zuzana Beňušková, Oľga Danglová

Vydal: Ústav etnológie SAV, Bratislava

Centrum pre európsku politiku, Bratislava

Katedra etnológie a etnomuzikológie, Nitra

Jazyková redakcia: PhDr. Ingrid Kostovská

Technická a grafická redakcia: PhDr. Ingrid Kostovská

Grafická úprava obálky : Oľga Danglová, CSc.

Mgr. Dušan Ratica, CSc.

Tlač: Zing Print

Náklad: 500 ks

ISBN: 978-80-88997-35-1